

Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleriyle Of İlçesi (1923-2010)

Of District with its Social, Cultural and Economic Features (1923-2010)

Zehra ASLAN * Öz

Trabzon'un ilçeleri arasında önemli bir yeri olan Of, Cumhuriyetle birlikte idari, sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden birçok gelişmeye ve değişime sahne olmuştur. Sosyal yönden; imar planları, yeni yollar, altyapı çalışmaları gibi düzenlemelerin yapıldığı ilçede, toplumsal bir sorun olarak başta asayiş olmak üzere problemler yaşanmıştır. İki defa idari taksimatta yapılan değişikliklerle alanı daraltılan Of'ta, kültürel olarak gelişme sağlanmış bu çerçevede eğitim kurumları başta olmak üzere halk eğitimi çalışmaları yapılmış ve bir kütüphane kurulmuştur. İlçenin ekonomisi tarıma dayalı olup, bilhassa çay tarımının ilçede desteklenmesi ile birlikte etkileri görülmüştür. Ziraat dışında hayvancılık ve sahil kesimlerinde kıyı balıkçılığı önemli yer tutmaktadır. Ayrıca sosyal, kültürel ve ekonomik yapıyı desteklemek amaçlı ilçede dernekler açılmıştır. Of ilçesinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını 1923-2010 arasında genel hatları ile incelemeyi amaçlayan çalışma, Of Belediye Arşivi, TÜİK kayıtları, basın başta olmak üzere telif ve tetkik eserlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan
Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

zehra.arslan@erdogan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3469-7569

Rize / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Of ilçesi, kültürel özellik, sosyal özellik, ekonomi.

Abstract

Of, which has an important place among the districts of Trabzon, has witnessed many developments and changes administratively, socially, culturally, economically and politically with the Republic. In the district, where zoning plans, new roads, and infrastructure works were made, there were problems, especially security problems, as a social problem. In Of, whose area was narrowed by the changes made in the administrative division twice, cultural development was achieved, and within this framework, public education studies were carried out, especially in educational institutions, and a library was established. The economy of the district is based on agriculture, and its effects have been seen especially with the support of tea agriculture in the district. As well as agriculture, animal husbandry and coastal fishing have an important place in the coastal areas. In addition, associations were opened in the district to support the social, cultural and economic structure. The study, which aims to examine the social, economic and cultural structure of the district of Of between the years of 1923 and 2010 in general terms, was prepared by making use of copyrights and examinations, especially the Of Municipality Archive, TÜİK records, and the press.

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan
University Faculty of Arts and
Sciences Department of History

zehra.arslan@erdogan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3469-7569

Rize / TÜRKİYE

Keywords:

Of district, Cultural speciality, Social speciality, Economic.

Başvuru/Submitted: 25/10/2022

Kabul/Accepted: 04/04/2023

Makale Bilgileri

- Etik Kurul Kararı:** Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Tarihi oldukça eskilere dayanan Trabzon'un Of ilçesi, Trabzon ve Rize illeri arasındaki kıyı kesiminde kalan önemli bir yerleşim birimidir. Bir ticaret kolonisi olarak kurulan Of'un gelişmesinde ticaretin önemli bir yeri vardır ve ilçe, tüccar diyarı olarak ün yapmıştır. Of'ta 1515 yılında 40 dükkân bulunması ve haftanın çarşamba günleri düzenli olarak pazar kurulması, fetihten itibaren buranın önemli bir ticaret ve pazar yeri olduğunu göstermektedir.

1800'lü yıllara gelindiğinde Of kazasında imal edilen şal, kaba keten bezi gibi malzemeler Erzurum, Malatya ve Bitlis taraflarına gönderilir (Emiroğlu, 1995a: 185), yünden yapılan şallar Bayburt'a satılırdı. Of'un dağlarında çıkan sarmaşıklar halk tarafından toplanarak Trabzon'a gönderilir ve bu sarmaşıklardan iskemle imal edilirdi. Of'ta ayrıca şimşir ağacından yapılan saatler 100 kuruşa satışa sunulmaktaydı (Emiroğlu, 1995b, s. 125). 19.yüzyıldaki kayıtlara göre de Of'un pazarı yine çarşamba günleri kurulurdu (Emiroğlu, 1995c, s. 74). 1878'de özellikle merkezi bir iskelesi bulunan Of kazasının Solaklı kasabasında ticari faaliyetler oldukça yoğundu.

Ticaret dışında Of'un önemli özelliklerinden birisi, ilçede birçok din adamı yetiştirilmesi ve bunun sonucunda da "*Oflu Hoca*" kavramının ortaya çıkmasıdır (Albayrak, 2008, s. 35). "*1869 Vilayet Salnamesi*"ne göre Of kazasında 350'si medreselerde eğitim gören toplam 2364 öğrenci vardı. Ayrıca Müslümanlara ait 191 ve Rumlara ait 5 mektep ile 10 kilise ve 6 rahip bulunmaktaydı (Emiroğlu, 1995a, s. 140).

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar dini eğitim merkezi olan Of, medreselerin kapatılmasının ardından bu özelliğini kaybetmiştir. Medreselerin kapatılması ve buralardan alınan diplomaların geçersiz sayılması ile Of'ta eğitim veren müderrislerin çok azı okullarda öğretmen veya yönetici olmuşlardır. Diğerleri ise ailelerinin geçimlerini sağlayabilmek için gurbete gitmeyi tercih etmişlerdir. Ülkenin her yanına dağılan müderrisler böylece "*Oflu Hoca*" imajını ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır (Albayrak, 2008, s. 35).

Rus işgaline karşı Baltacı Deresi'nde verilen direniş "*Of*" adını öne çıkartan bir diğer etkidir. Of ile o dönemlerde Of'a bağlı bulunan Çaykara, Rize ve civar bölge halkları, burada Rus kuvvetlerini 21 gün oyalamayı başarmışlardır. Rus ilerleyişi, Of bölgesindeki halkın göç etmesine sebep olmuşsa da 28 Şubat 1918 tarihinde Türk kuvvetlerinin burayı geri alması ile halk, tekrar ilçeye dönmüştür (Albayrak, 2004, s. 246-247).

Of, 1890-1891 yıllarında kısa bir süre Lazistan sancağına bağlanmış, daha sonra tekrar Trabzon Vilayeti Merkez sancağına dâhil edilmiştir. Cumhuriyetle birlikte Of'un idari yapısındaki önemli değişiklikler, 1948 yılında Çaykara'nın ve 1990 yılında da Hayrat'ın ilçe haline getirilerek ayrılması ile gerçekleşmiştir (Aslan, 2015, s. 13-15).

İlçede Sosyal Hayat

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Of'un ilçe merkezinde ve ilçeye bağlı bucaklarda ihtiyaç oldukça imar planları ve buna bağlı olarak bayındırlık faaliyetleri yapılmıştır. İlçenin yerleşme çekirdeğini Solaklı Mahallesi oluşturmuş ve 1950 yılına kadar şehrin gelişimi büyük ölçüde bu mahallenin çevresinde şekillenmiştir (Doğanay, 2006, s. 31).

1952 yılında Of'un şehir planı ile ilgili çalışmalar başlatılmış (İller Bankası, 26.3.1953; Of Belediye Başkanlığı, 27.7.1953) ve 1957 yılında ilk imar planı Mimar Ferzan Baydar tarafından yapılmıştır (Nafia Vekâleti, 28.8.1957; Of Belediyesi Meclis Tutanağı, 13.6.1967; Doğanay, 2006, s. 33).¹ 1968 yılında Of Çay Fabrikasının üretime başlaması ile ikinci imar planı 1982'de yapılmıştır. 1990 yılında Of'un üçüncü imar planı ve 2004 yılında revizyon imar planı yapılmıştır (Doğanay, 2006, s. 33-34). 16 Temmuz 1993 tarihinde şehir planlamacısı Gökhan Ünal'a hazırlanmış olan Of ilçesine ait 17 adet şehir imar planı, Of Belediyesi Meclisi tarafından onaylanmıştır (Of Belediyesi Meclis Tutanağı, 16.7.1993). Bu dönemde şehrin gelişimi daha çok kıyı kesiminde olmuştur.

İlçede alt yapı çalışmaları ise yavaş ilerlemiştir. 1950'li yıllarda itfaiye teşkilatı dahi bulunmayan Of'un (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955, s. 10.), 1950-1958 yılları arasında sadece 8 köyüne su verilmiştir (Hizmet, 24.5.1958).² 1962 yılında içme suyu probleminin çözümü için Devlet Su İşleri Teşkilatı tarafından Solaklı Deresi'nden su temin edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu iş için 110 bin liralık ödenek ayrılarak çalışmalara başlanmışsa da (Ses, 10.9.1958) 1980 yılına gelindiğinde şehir içme suyu hala yetersizdir. Sorunun çözümü için 1983 yılında 10 milyon lira maliyetle ilave su inşaatının İller Bankası tarafından yapımına başlanmıştır (İleri, 13.1.1983).

1953 yılında Of'un merkez mahallelerinin henüz elektriği yoktur (Yeni Of, 26.02.1953). Kaban Mahallesi halkı, aralarında para toplayarak elektrik direklerini temin etmelerine rağmen bu mahalleye 1954 yılına kadar elektrik verilememiştir (Yeni Of, 11.2.1954). 1955 yılında ihaleye çıkılan İkizdere Hidroelektrik Terminali'nden yapılacak üretimle Of, Sürmene, Arsin ve Yomra ilçelerine ve bu ilçelere yakın köy ve kasabalara elektrik verilmesi planlanmıştır (Arslan, 2011, s. 85). 1975 yılında Of'a bağlı Cumapazarı'nda elektrik tesisatı yapılması için çalışmalar başlatılmış (Resmi Gazete, 4.10.1975, s. 24), 1983 yılına gelindiğinde ilçeye bağlı 72 köyden 69'u elektriğe kavuşturulmuş ve geri kalan üç köye de 1983 yılında elektrik verilmesi planlanmıştır (İleri, 25.4.1983).

İlçede haberleşme ile ilgili kayda değer gelişmeler 1980 yılından sonra olmuştur. 1979 yılında yapımına başlanan Of'un yeni PTT binası, Mart 1981'de hizmete açılmıştır (İleri, 18.3.1981). İlk olarak 16 Nisan 1982 tarihinde tam otomatığe dönüştürülen (İleri, 15.4.1982; İleri, 19.4.1982) Of Santrali, 12 Ağustos 1982 tarihinde şehirlerarası ve uluslararası tam otomatik görüşmelere açılmıştır (İleri, 14.8.1982). Daha sonra sırasıyla Of köylerinin santralleri otomatikleştirilmiştir. Bu çerçevede 1985 yılı başında PTT Müdürlüğü tarafından Ağaçabaşı ve Balaban köylerinde iki radar kurulmuş ve civardaki 12 köy otomatik telefona kavuşturulmuştur (Kuzey Haber, 08.02.1985).³

1950'li yılların sonuna kadar Of'ta başta verem olmak üzere sıtma ve özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra endişe verici boyutlara ulaşan frengi yaygındır. Bu hastalıkların tedavisi için halk arasında muska gibi batıl uygulamalar yapılmıştır

¹ Serkan Doğanay'ın çalışmasında Of'un ilk imar planının 1956 yılında yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Of Belediyesi arşivinden edindiğimiz bilgi, ilk imar planının 1957 yılında yapıldığı şeklindedir.

² Bu köyler şunlardır: Kılınmakitanöz, Zisino, Zihali, Zevayit, Ukşul, Samrı, Makiliftiryalı, Harvel.

³ 1985 yılında otomatik santrale kavuşan köyler şunlardır: Balaban, Tavşanlı, Korucuk, Sugeldi, Kavakpınar, Serince, Yanıktaş, Kışlacık, Ağaçabaşı, Gecitli, Kaban, Yemişalan.

(Umur, 1949, s. 75). 1950'li yıllarda Of Belediyesi tarafından hazırlanmış olan bir raporda verem ve kancalı kurt hastalıklarının da Of'ta karakteristik oldukları belirtilmiştir (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 06.05.1955, s. 4). 1940'lı yıllarda Of halkı, veremle mücadele için Veremle Savaş Kurumuna maddi yardımlarda bulunmuştur (Halk, 26.4.1946). Salgın hastalıklar dışında ilçede yaşayan halk arasında görülen farklı durumlar da olmuştur. 1935 yılı nüfus sayımına göre Of şehir merkezinde yaşayan 1.128 kişiden 2 kişinin kolunun, 4 kişinin ayağının sakat, 3 kişinin sağır-dilsiz ve 1 kişinin de kambur oldukları tespit edilmiştir. Bu dönemde 65.337 kişinin yaşadığı Of'un bucak ve köylerinde ise 1.193 kişinin körlük, topallık, çolaklık, kamburluk, sağır-dilsizlik gibi çeşitli sakatlıkları olduğu tespit edilmiştir (BİGD, 1937, s. 61).

1950 yılına kadar Of'ta sağlık merkezi yoktur. Merkezde ancak 1952 yılında bir sağlık merkezi yapılması için çalışmalara başlanmıştır (Yeniyol, 19.8.1952). 1954 yılında faaliyete başlayan 10 yataklı sağlık ocağında sadece bir doktor vardır (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955, s. 4). Çevre ilçelerden gelenlerin de tedavi edildiği Of Sağlık Ocağı, 1968 yılında kapatılarak Merkez Sağlık Ocağına dönüştürülmüştür. 1970 yılında ilçede bir hekim ve bir sağlık memurunun görev yapacağı sağlık istasyonu yapılması için çalışmalara başlanmıştır (İleri, 30.6.1970). Of'a ilk sağlık grup başkanı ise ancak 1984 yılında atanmıştır. Buradaki en önemli sağlık kuruluşu 1990 yılında ihalesi yapıp 1996 yılında tamamlanan ve 1997 yılında hizmete başlayan "Of Devlet Hastanesi" dir. (<https://www.of.bel.tr/yer/hastane/60/of-devlet-hastanesi>, Erişim: 27.9.2021).

Cumhuriyet Dönemi'nde Trabzon'da ilk büyük doğal afet, 1929'un 5-7 Temmuz günleri arasında gerçekleşmiştir (Başkaya, 2015, s. 183). Sel felâketinde, 80'in üzerinde kişi ölmüş ve maddi-manevi büyük kayıplar ortaya çıkmıştır. Çaykara Camisi dışında neredeyse her şey selle birlikte yok olmuştur. Bu dönem Of'a bağlı olan Çaykara, âdete yeniden imar edilmiştir (Demokrat Çaykara, 27.5.1959). 18-19 Ekim 1953 tarihinde Of'a bağlı Hayrat'ta 6 evin, 3 ot damının yıkıldığı ve 12 ineğin boğulduğu bir başka sel felaketi meydana gelmiştir (Yeniyol, 29.10.1953). 1959'un 19-20 Mayıs gecesinde Of'un da etkilendiği Akçaabat'tan Çaykara'ya kadarki alanda sel felaketi meydana gelmiştir. Bölgede birçok yol trafiğe kapatılmış, can ve mal kayıpları meydana gelmiştir (Aslan, 2017, s. 67-69; 1967 Trabzon İl Yıllığı, s. 91). 15 Temmuz 1973 tarihinde Keler köyünde sel olmuş ve yaklaşık 600 dönüm arazi zarar görmüştür. Bir süre evlerinde ikamet edemeyen köy halkı, dilekçelerle hükümete müracaat ederek, Almanya'ya gönderilmelerini talep etmişlerdir (İleri, 15.8.1973).

Asayiş yönünden Trabzon'un problemlili ilçelerinden olan Of, özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda kan davalarının yaygın olduğu bir bölge olarak dikkat çekmektedir (Halk, 2.11.1946). 1960-1990 arasındaki veriler incelendiğinde cinayet, gasp, yaralama, silah bulundurma gibi suçların ise ilçede rutin hale geldikleri görülür. Dönemin Trabzon basınında ilçeye ilgili haberlerde öldürme, yaralama gibi olaylara sıklıkla rastlanmaktadır. 1973 yılının Kasım ayında Of'un tanınmış iş adamlarından Mehmet Ali Ulusoy'un bir işçi tarafından uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetmesi sayısız

asayiş olayları arasında hatırdan kalanlardandır (İleri, 6.11.1973). Of'ta işlenen cinayetlerin bir kısmı da kız meselesinden dolayıdır (İleri, 12.1.1971).

Of'ta sağ-sol olaylarının yansımaları da görülmüştür. 1978 yılının Aralık ayında Of Lisesinde iki öğretmen, siyasi görüşleri nedeniyle silahlı saldırıya uğramıştır (İleri, 8.12.1978). 1979 yılının Ocak ayında Of'ta sağcı ve solcu öğrenciler arasında olaylar çıkmış ve arbedede Ahmet Çakır isimli bir öğrenci hayatını kaybetmiştir (İleri, 20.01.1979). 13 Şubat 1979 tarihinde saat 20.30 sıralarında Of Lisesinde öğretmenlik yapan Mehmet İnan'ın evine baskın yapılmış ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Matematik bölümünde okuyan 19 yaşındaki kardeşi öldürülmüştür (İleri, 15.2.1979). 7 Ağustos 1978 günü jandarmanın ilçede yaptığı aramalarda 17 tabanca ile 157 mermi ve 18 tabanca şarjörü ele geçirilmiştir (İleri, 8.8.1978). 14 Ağustos 1978 günü jandarmanın Hayrat bucağı, Ziraat ve Bildiren köylerinde yaptığı aramalarda 3 tabanca, 1 sustalı ve çok sayıda mermi (İleri, 17.08.1978), 17 Ağustos günü yapılan aramalarda Of Merkez ve Hayrat'ta 5 tabanca (İleri, 18.08.1978), 12 Ekim 1978 tarihinde Hayrat bucağında Toprak Mahsulleri Ofisinde memur olarak çalışan birisinin odasında 1 adet tabanca ile 7 mermi ele geçirilmiştir (İleri, 14.10.1978). Yoğun olarak asayiş problemlerinin yaşandığı Of'ta, 1946 yılının Mart ayında Emniyet Teşkilatı binasının yapımına başlanmış, (Halk, 22.3.1946) 20 Eylül 1968 tarihinde de Of Karakolu hizmete açılmıştır (İleri, 21.9.1968). Ayrıca 1982'de Adalet Bakanlığı, Of'ta 30 kişinin barınacağı bir cezaevi yapılmasına karar vermiştir (İleri, 3.09.1982).

Araç sayısının artması ile trafik kazaları, ilçede bir diğer önemli sosyal problem olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda neredeyse her gün Trabzon basınında Of'ta meydana gelen trafik kazaları ile ilgili haberlere rastlanmaktadır. Bu kazaların temel nedeni, hız ve dikkatsizliğe bağlanmıştır (İleri, 2.2.1978; 7.6.1978; 29.8.1978). Ayrıca daha önce Trabzon-Rize karayolunda bulunan Of otogarının yetersizliği nedeni ile de trafik kazaları meydana gelmiştir. İlçenin trafik problemlerine çözüm bulunması amacı ile 1981 yılında yapımına başlanan "Of 100. Yıl Otogar ve Garajı" 1982 yılının Şubat ayında hizmete açılmıştır (İleri, 19.2.1982).

Of'ta milli ve dini bayramlar dışında, 28 Şubat günlerinde yapılan ilçenin kurtuluş kutlamaları oldukça renkli geçmiştir. 1950'li yıllarda Of'un kurtuluş günlerinde halk, köylerinden şehir merkezine inerek ellerinde bayraklar ve davul-zurna eşliğinde kutlamalara iştirak etmiş, dükkân ve resmi daireler bayraklarla donatılmış, vali veya vali vekili ile kaymakam ve idareciler törenlerde hazır bulunmuştur (Yeni Of, 5.3.1953; Yeni Of, 29.10.1953).

İlçenin geliştirilmesi ve kalkındırılması için ilçe ileri gelenleri çaba göstermiş öncelikle de dernekleşme faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu amaçla 1969 yılının Eylül ayında "Of İlçesini Kalkındırma Güzelleştirme ve Turizm Derneği" kurulmuştur. Derneğin tüzüğünde kuruluş amacı, "Of ilçesinin sosyal-kültürel-ekonomik yönlerden kalkınmasını sağlamak yeşil sahalar parklar gibi ilçeyi güzelleştirecek her türlü tesisler yapmak ve turizmi geliştirmek" olarak belirtilmiştir. Kurucuları arasında başta dönemin Of Kaymakamı Orhan Aykan, Of Özel Lisesi Müdürü Hikmet Saral, Of Belediye Başkanı İsmail Sarıalioğlu olmak üzere ilçede görev yapan idareciler vardır

(İleri, 18.9.1969). 1985 yılının Aralık ayında merkezi Trabzon'da bulunan Yavuz Selim Vakfı da Of'ta bir şube açmıştır (Kuzey Haber, 21.12.1985).

İnsanı hareketli olsa da ilçe sportif faaliyetler açısından yeterli gelişmeyi gösterememiştir. Oflu gençlerin kendi aralarında amatör olarak yüzme, güreş ve voleybol gibi müsabakalar yaptıkları bilinmektedir. 1940'lı yıllarda Of Halkevi'nin çatısı altında bulunan spor şubesi, kalabalık seyirci toplulukları önünde voleybol müsabakaları tertip etmiştir. Bu müsabakalar Spor Şubesi'nin başkanı olan Refik Gürer, idaresinde oynanmıştır (Halk, 6.4.1945). 1980'lerden itibaren özellikle 1990'lı yılların başından itibaren tekvando ve karate gibi sporlar ilçede ilgi çekmiş ve bu alanlarda özel kurslar hizmet vermeye başlamıştır. Bu çerçevede adeta karate merkezi haline gelen Of'ta yetişen sporcular, 1993 yılında Azerbaycan Milli Takımı ile karşılaşarak ilk yurt dışı temaslarını gerçekleştirmişlerdir (Karadeniz, 23.12.1993). Bu ilginin sonucu olarak 2002 yılında Of Belediyesi tarafından Of Belediyesi Gençlik ve Spor Kulübü Karate Takımı kurulmuştur (Doğanay, 2006, s. 82).

Trabzon'da olduğu gibi Of'ta da en çok rağbet gören spor dalı, futboldur. İlçede ilk spor kulübü olan Of Spor, 7 Mart 1969'da Of Gençlik adı altında, bordo-sarı forması ile kurulmuştur (İleri, 4.4.1969; 1973 Trabzon İl Yıllığı, s. 178). Trabzon Amatör Futbol Ligi'nde mücadele eden Of Spor, 1969 yılında Hüseyin Avni Aker Stadyumu'nda İdmanyurduspor'la oynadığı 1.lig final karşılaşmasında çıkan olaylar nedeni ile müsabakalardan men cezası almıştır (Of Spor Kulübü Tüzüğü, <https://www.ofspor.org.tr/t%C3%BCz%C3%BCk>, Erişim: 30.03.2023). Of Spor'un Derneği ise 1976 yılının Ocak ayında Bahri Saral, Mustafa Erdoğan, N. Mollasalihoğlu, Ahmet Bektaş, Kamil Çakıroğlu, Ahmet Durmuş, Şefik Saral, Orhan Aydın, Neşat Saral tarafından kurulmuştur (İleri, 10.1.1976). 6 Mart 1978'de Of Çayspor kırmızı-yeşil, 14 Şubat 1979'da bordo-mavi-sarı-beyaz forma renkleriyle de Of Gençlerbirliği Spor takımları kurulmuştur (Trabzon Valiliği, (ts.), s.415). 1979 yılının Ocak ayında dönemin Of Kaymakamı M.Asım Hacımustafaoğlu'nun başkanlığında Of Halk Eğitim Merkezinde Of'taki amatör spor kulüplerinin sorunlarının tartışıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda sorunların kaynağı olarak parasızlık ve ilgisizlik üzerinde durulmuştur. O dönemde ikinci amatör kümede Trabzon'u temsil eden Of Çayspor, Gençlerbirliği Ateşspor ile Ümitspor yöneticileri, ekonomik zorluklar nedeniyle oyuncularına eşofman ve forma dahi alamadıklarını Kaymakam'a iletmışlerdir (İleri, 5.1.1979).

1988-1989 futbol sezonunda Of Gençlerbirliği takımı, Trabzon Gençler Ligi şampiyonu olarak 1.amatör kümede mücadele etmeye hak kazanmıştır (Kuzey Haber, 10.6.1989). Of Çayspor ile Of Gençlerbirliği 1992-1993 sezonuna kadar Trabzon A ve Genç takımlar kategorisinde mücadele etmişlerdir. Kulüp yöneticileri, daha güçlü ve başarılı bir futbol takımı oluşturmak için Of Gençlerbirliği bünyesinde iki takımı birleştirmişlerdir. 1992-1993 sezonunda Of Gençlerbirliği Trabzon İkinci Amatör Kümede şampiyon olmuş ve aynı yıl yönetim kurulu kararıyla Of Gençlerbirliği'nin adı Of Spor, forma renkleri de Bordo-Sarı olarak değiştirilmiştir. 1995-1996 futbol sezonunda Trabzon Birinci Amatör Kümede mücadele eden Of Spor üçüncü lig takımlarından Trabzon Belde Spor'la birleşerek profesyonel futbol yaşamına geçmiştir.

1996-1997 futbol sezonunda Bordo-Mavi-Beyaz formayla Türkiye profesyonel üçüncü ligde mücadele etmeye başlayan Of Spor, tesisleşme yolunda çalışmalarını hızlandırarak 2500 kişilik stadyuma kavuşmuştur (Doğanay,2006, s. 82).

İlçede Kültürel Hayat

Of ilçesinde kültürel gelişmeler, eğitim etrafında şekillenmiştir. Cumhuriyet öncesinde başta medrese, cami, mescit, tekke gibi kurumların yoğun olarak bulunduğu Of'ta modern anlamda eğitim Cumhuriyetle birlikte başlamıştır. Bu dönemde devlet, din adamlarını kontrolünde yetiştirmek için İmam Hatip Okulları açmıştır. Bu çerçevede Of ilçesinde de 1925 yılında bir İmam Hatip Okulu açılmıştır (Albayrak, 2008, s. 35).

1935 yılında Of şehir merkezinde yaşayan 1.128 kişinin % 75,4'ü ve bucak ile köylerinde yaşayan 65.334 kişinin % 92,6'sı okuma yazma bilmemektedir. Bu oranlar, kadın nüfus için çok daha geridir. Bucak ve köylerde yaşayan 37.209 kişiden oluşan kadın nüfusun 133'ü okuyup-yazabiliyor ve 12'si de sadece okuyabiliyordu. İlçe merkezinde kadınların okur-yazar oranı % 10,5 iken, bucak ve köylerde % 0,4'tü. Yani ilçe merkezi dışında yaşayan Oflu kadınların % 99,6'sı okur-yazar değildi. Of bu dönemde 188 kişi ile Trabzon'da, kadın nüfusta en düşük okur-yazarlık oranının olduğu ilçe durumundaydı. İlçe merkezinde yaşayan 603 kişilik erkek nüfusun okur-yazar oranı % 36,8, nahiye ve köylerde yaşayan 28.128 kişilik erkek nüfusun ise % 16,8'di. İlçe merkezinde okuyazar olan 222 ve merkez dışında 4.630 erkek nüfus dışında, sadece okuyabilen 85 kişi vardı (BİGD, 1937, s. 63).

1950-60 yılları arasında Of'un merkezinde 1, köylerinde ise 21 ilkokul hizmet veriyordu. Bunlardan 19'unda öğretmen, ikisinde ise eğitimciler görev yapmaktaydı (DİGM, İlköğretim İstatistikleri 1951-1952, s. 87-88). İlçenin köylerinde özellikle öğretmen eksikliği, büyük bir sorun oluşturmuştur (Yeniyol, 25.12.1958). Örneğin 1958 yılında Hayrat'ın Haksa (Ovacık) köyü okulunun 200 öğrenci mevcudu varken bu okulda sadece bir öğretmen görev yapmaktaydı. 1960'lı yıllardan itibaren Of'a bağlı belde ve köylerde özellikle ilköğretimi geliştirilmesi için yeni okullar açılmıştır. 1972-73 öğretim yılında ilçe merkezinde 1, köylerde ise 65 ilkokul vardı (1973 Trabzon İl Yıllığı, s. 101). 1976-1977 yılları arasında Balaban, Anaköyü, Uğurlu, Kabanköy, Dağönü, Erenköy, Sıraağaç, Sugeldi köylerine ilkokul yapılmıştır. Bunlardan Uğurlu ve Sugeldi'de yeni binalar inşa edilmemiş, mevcut olanlar onarılmıştır (İleri, 6.11.1976). Buna rağmen 1983 yılında halen Of'un Hayrat'a bağlı Dağönü, Yırca, Sarmaşık, Şişli, Barış, Göksal ve Onurlu köylerinde ilkokul yoktur (İleri, 25.2.1983). Eğitime, bazı Oflu hayırseverler de destek vermiştir. 1945 yılında Oflu tüccarlardan İhsan Karadeniz, kendi köyü olan Yukarı Mavrant'a bir ilkokul binası yaptırmak için harekete geçmiş ve aynı yıl içerisinde binanın temeli atılmıştır (Halk, 6.4.1945). 1988 yılında da Müslüm Atalay adlı hayırsever bir vatandaşın, kendi köyü olan Pınarcık'a yaptırdığı 12 derslikli ilkokul hizmete girmiştir (Kuzey Haber, 3.10.1988).

2011 yılına kadar Of'un merkezinde mevcut ilkokullardan en eskisi, 1925 yılında Merkez İlkokulu adı ile üç yıllık eğitim vermek üzere hizmete açılan ve 1997-98 yılında adı, Şehit Öğretmen Ali Bulut olarak değiştirilen okuldur (<https://ofsoalibulutilkokulu.meb.k12.tr/>, Erişim: 30.03.2023). Of'ta faaliyet gösteren

diğer okullar 16 Ekim 1996 tarihinde açılan Of Merkez İlköğretim Okulu, 1982-83 eğitim öğretim döneminde faaliyete başlayan 28 Şubat İlköğretim Okulu (<https://28subatilkokulu.meb.k12.tr/>, Erişim: 30.03.2023) ve 2001-2002’de hizmete açılan İsmail Yıldırım İlköğretim Okuludur (<https://iyio.meb.k12.tr/>, Erişim: 30.03.2023). 2002 yılında da Zafer Yıldırım İlköğretim Okulunun temeli atılmıştır (Trabzon Haber, 10.7.2002).

Of’ta ortaokul düzeyinde ilk olarak 1948 yılında Of Merkez Ortaokulu adı ile bir okul açılmıştır. Okulu yaptırma cemiyeti 1948 yılında faaliyete geçmiş ve okulun yaptırılacağı arazi 2000 lira bedelle istimlâk edilmiştir. Yeni okul binası yapılana kadar Ortaokulun, Belediyeye ait olan ve şube ve dispanser olarak kullanılan bir binada 1948-49 ders yılından itibaren açılması uygun görülmüştür (Trabzon, 7.6.1948). 1950’li yıllarda Of’un merkezinde bir ilkokulla bir de ortaokul bulunmaktadır. Oflu Piyade Üsteğmen Ahmet Türkkân’ın 8 Ocak 1953 tarihinde⁴ Kore’de şehit olması ile bu okula sonradan onun adı verilmiştir (Yeniyol, 12.11.1953). Of Şehit Ahmet Türkkân Ortaokulundan 1953-1960 yılları arasında 200 erkek, 6 kız öğrenci mezun olmuştur (DİE, 1963, s. 176).

1967 yılında, Of Merkez Ortaokulunun devamı olarak Şehid Ahmet Türkkân Lisesi açılmış ve 1968 yılında Of’ta İmam Hatip Okulu açılması için çalışmalara başlanmıştır (İleri, 4.5.1968). 1972-73 öğretim yılında Of’ta 2 ortaokul ve 1 lise faal durumdaydı (1973 Trabzon İl Yıllığı, s. 101). 1978 yılında ilçeye bağlı Gürpınar beldesinde bir ortaokul ve Hayrat’ta bir lise açılması kararlaştırılmıştır (İleri, 8.10.1978). 1997 yılında çok programlı liseye dönüştürülen Şehit Ahmet Türkkân Lisesi dışında, yapım çalışmaları 1968 yılında başlatılıp 1975 yılında öğretime açılan İmam Hatip Lisesi (İleri, 4.5.1968), 1994-95 yılında faaliyete geçen Anadolu İmam Hatip Lisesi, 2004-2005 yılında eski İmam Hatip Lisesi binasında faaliyete başlayan Anadolu Lisesi; meslek okulları alanında 1987 yılında açılan Mesleki Eğitim Merkezi, 1992 yılında çalışmaları başlatılan ve 1996 yılında eğitim-öğretime açılan Hacı Bahattin Mehmet Ulusoy Anadolu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi faaliyet göstermektedir (Of Belediyesi Meclis Karar Tutanağı, 7.12.1992).

İlçede yükseköğretim alanında 2000’li yılların ortalarına doğru gelişmeler olmuş ve Nisan 2004’te Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı olarak Of Teknik Eğitim Fakültesi kurulmuştur. Yüksek Öğretim Kurulunun, bu fakültelerin kapatılarak yerlerine teknoloji fakültelerinin kurulması kararını almasıyla birlikte de Of Teknik Eğitim Fakültesi kapatılmış, yerine bünyesinde Ağaç İşleri Endüstri, Enerji Sistemleri, İnşaat ve Yazılım mühendislikleri bölümlerini barındıran Of Teknoloji Fakültesi kurulmuştur (<https://www.of.bel.tr/yer/egitim/71/ktu-of-teknik-egitim-fakultesi/>, Erişim: 30.03.2023).

Of’ta 1968 yılında hizmete açılan bir de Halk Kütüphanesi mevcuttur. Bu kütüphane bünyesinde 1987 yılının Nisan ayında bir kitap sergisi açılmıştır (Kuzey Haber, 10.4.1987). Of’a bağlı Uğurlu beldesinde de 1993 yılında bir halk kütüphanesi

⁴ Of Belediyesi’nin resmi internet sitesinde Ahmet Türkkân’ın 7 Ocak 1952 tarihinde şehit olduğu bilgisi yer almaktadır.

açılmıştır (Karadeniz, 12.2.1993). 1993 yılında hizmete başlayan “Of Sahil Fen Dershanesi” ile özel dershanecilik sektörü ilçeye girmiştir.

1980-2000 yılları arasında eğitim alanında yapılan çalışmalar, meyvesini vermiş ve okur-yazar oranı sürekli olarak artmıştır. Tablo 1’de 1985, 1990 ve 2000 yılı verilerine göre Of’ta okur-yazarlık oranları gösterilmiştir. 1985 yılında 9.760 kişiye, 1990 yılında 13.376 kişiye ve 2000 yılında 22.252 kişiye göre tablodaki veriler ortaya konulmuştur.

Tablo 1: Of İlçesinde 1985, 1990 ve 2000 yıllarında Okur-Yazarlık Durumu

Yıllar	Okur-Yazar	Okur-Yazar Olmayan	İlkokul	Ortaokul		Lise		Yüksek-öğretim
				Düz	Mesleki	Düz	Mesleki	
1985 (DİE,1985, s. 30)	8741	975	4312	1441	2	856	144	258
1990 (DİE, 1990, s. 62)	11.933	1.443	6704	1595	1	1317	128	443
2000 (DİE, 2002, s. 107)	20.484	1786	7529	2050	56	2846	569	1236

Öte yandan Of’ta halk eğitimi çalışmaları da Cumhuriyetten günümüze aksatılmadan devam etmektedir. 1950’li yıllarda ilçede “Sabit İlçe Kadınlar Kursu” adı altında sanatkârlık kursları düzenlenmiştir (Yeni Of, 21.1.1954). Kadahor bucağı, Çaykara’ya bağlanmadan önce, Of’ta 36 adet Halkodası vardır. Şubat 1945’te Of yolu üzerinde bulunan İvyan’da bir halkodası açılmıştır (Halk, 27.2.1945). Çaykara, Of’tan ayrıldıktan sonra 20 Halkodası yeni kurulan bu ilçeye bağlanmıştır. Bu tarihten sonra Of’ta 16 Halkodası ile bir de Merkez Halkevi kalmıştır (Arslan, 2011, s. 216). Demokrat Parti Dönemi’nde kapatıldıktan sonra 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Halkevleri ve Halkodaları yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Bu çerçevede 1966 yılında Of’ta iki halk dershanesi açılmıştır (İleri, 21.11.1966). 1987 yılında Of Halk Eğitim Merkezi bünyesinde kurulan Of Çıraklık Eğitim Merkezi, 19 Nisan 1993 tarihinde müstakil hale getirilmiştir. Of’ta eğitim hizmeti veren bir diğer önemli kuruluş Of Halk Eğitim Merkezidir. 1969 yılında Of’a bağlı Bölümlü’de bir halıcılık kursu açılmıştır. Bu kursla birlikte Of’ta ilk defa bir “öğretici önder” görev almıştır. Öğretici önder, halıcılık kursunda geleneksel el sanatlarının geliştirilmesi için rehberlik vazifesi görmüştür (İleri, 23.10.1969). İlçede Halk Eğitim Merkezi tarafından açılan çeşitli kurslardan 1980-84 yılları arasında 10.450’si okuma-yazma kurslarından olmak üzere toplam 15 bin kişi başarı belgesi almaya hak kazanmıştır. Diğerleri ise elektrikçilik, halıcılık, makine nakış, biçki dikiş, trikotaj, tuğlacılık, bağlama, Türk halk müziği ve folklor kurslarından belge almışlardır (İleri, 26.12.1984).

İlçenin basın yayın hayatında 2000’li yıllara kadar 1949 yılında Hasan Tahsin Saralioğlu tarafından çıkartılan Yeni Of gazetesi dışında kayda değer bir gelişme

olmamıştır. 1980’de Of gazetesi (1987 Trabzon İl Yıllığı), 2002 yılında Kuzey Anadolu, 12 Eylül 2007’de Of Havadis (<http://www.ofhavadis.com/of>, Erişim: 30.03.2023) ve 6 Nisan 2011 tarihinde de “Of’un Nabzı” (<http://www.ofhavadis.com/of/ofun-nabzi-gazetesi-yayin-hayatına-basladi-h163.html>, 30.03.2023) adlı gazeteler yayınlanmıştır.

İlçede kurulan kültür dernekleri daha çok maddi imkânı olmayan öğrenci ve gençlere destek olmak amacıyla faaliyete geçmiştir. 1954 yılının Ekim ayında ilçe merkezinde kurulan Of Kültür Derneği, Türkiye’de yardıma muhtaç olan her kesimden öğrencilere elbise, yatakhane, kitap ve maddi yardımlarda bulunmayı amaçlamıştır. Dernek kurulur kurulmaz ilk olarak Of’ta bir pansiyon açmak, 15 fakir ve kimsesiz öğrenciyi Of Ortaokuluna kaydettirip okutmak ve Taşovalı olup Trabzon İmam Hatip Okuluna devam eden bir din öğrencisine ayda 10 lira para yardımı yapmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bu dernek ve aynı dönemde açılan Of Veremle Savaş Derneği ortaklaşa hareket ederek ilçenin kültür hayatına hareketlilik getirmişlerdir. Dernekler birlikte çalışarak Of’a bir sinema makinesi temin etmişler ve bu sayede halk ve öğrenciler kültür filmleri izleme olanağına kavuşmuşlardır. Cemiyetlerin çalışmaları sonucunda Of’ta hem bir cemiyet hayatı yaratılmış hem de filmlerin hâsılatı ile 20 yoksul çocuğun eğitimine katkı sağlanmıştır (Arslan, 2011, s. 218).

Of’ta sinema ve tiyatro, 1950 yılı öncesinde Halkevi’nin öncülüğünde gelişme göstermiştir. Of Halkevi tarafından düzenlenen temsillere halkın ilgisi yoğun olmuştur. Örneğin 7 Ekim 1944 tarihinde Of Halkevi’nin temsil kolu 400’e yakın izleyicinin önünde bir müsamere vermiş (Halk, 8.10.1944) ve 1945 yılında 19 Mayıs törenleri için “Alparslan” adlı piyesi sahnelemiştir. Bu temsile Halkevi Temsil Kolu Başkanı Fehmi Şan idaresinde günler öncesinden başlanan yoğun çalışmalarla hazırlanılmıştır (Halk, 6.4.1945). Halkevleri kapatıldıktan sonra Of’ta zaten nadir olan temsil ve müsamere durmuştur. Bir süre Of Ortaokulunun 400 kişilik konferans salonu sinema salonu olarak kullanılmış (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 06.05.1955:6) ve bu açık, 1953 yılının Eylül ayında Çaykaralı Resul Atalay tarafından bir “Yeni Yıldız” adı ile Bozkurt Otelinde bir sinema açılması ile kapatılmaya çalışılmıştır (Yeniyol, 29.10.1953; Yeni Of, 29.10.1953). Bu sinemanın 30.09.1987 tarihli Of Belediyesi Encümen toplantısında Müteahhit Salih Akyüz’e 1.000.000 lira bedelle (Of Belediye Encümeni (OBE), 30.09.1987) ve 10.11.1988 tarihinde de Belediye Başkanı Sefer Saral ve üç üyenin imzaladığı tutanak ile yıkılmasına karar verilmiştir (Of Belediyesi, Sinema Binası Yıkımı Kabul Tutanağı, 10.11.1988). 1980’li yıllara kadar Of’ta tiyatro yoktur. 1981 yılında Atatürk’ün 100.doğum günü nedeniyle Of Belediyesi bir tiyatro kurmak için çalışma yapmıştır (Karadeniz, 8.3.1981).

1990’lı yılların başından itibaren Of’un kültürel hayatında kayda değer gelişmeler olmuştur. 1993 yılında Of Halk Eğitim Merkezi tarafından folklor kursları açılması (Karadeniz, 31.3.1993) ve 1998 yılında Atatürkçü Düşünce Derneği Of Şubesinin “Diriliş” ve “Kurşun Askerin Utancı” adlı tiyatro oyunlarını sahneletmesi ilçeye sunulan önemli kültür hizmetleri arasında yer almaktadır (Karadeniz, 19.5.1998).

İlçe Ekonomisi

Of halkının başta gelen geçim kaynağı zirai faaliyetlerdir. Fakat hayvancılık ve el sanatlarının da ilçe ekonomisine önemli katkısı vardır. 2000'lerin başında ilçedeki toprakların 10.174 hektarı tarım, 10.571 hektarı orman arazisi, 1.398 hektarı çayır-mera, 16.87 hektarı da herhangi bir ürün getirmeyen topraklardan oluşuyordu (Trabzon Valiliği, ts., s. 429). Of Ticaret ve Sanayi Odasının hazırladığı rapora göre ise günümüzde ilçenin yüzölçümü 330 km olup, bu alanda 109.164 dekarı tarım, 126.976 dekarı orman, 2.720 dekarı çayır-mera ve 5.324 dekarında da ürün vermeyen topraklar bulunmaktadır (Of Ticaret ve Sanayi Odası, <https://www.oftso.org.tr/yd/22/of-ilce-raporu>, Erişim: 30.03.2023).

Ziraatçılık, çayın yöreye girişine kadar kâr amaçlı yapılan bir etkinlik değildir (Bayoğlu, 2000, s. 107). 1950'li yılların ortalarına kadar 40'ar hektarlık alana mısır ve fasulye, 20 hektarlık alana arpa ve 10 hektarlık alana ekilen buğday ilçede yetiştirilen önde gelen tarım ürünleridir. Bunlar dışında soya (0.5 hektar), kendir (1.5 hektar), kır pirinci (0.2 hektar) ile elma, armut, kiraz, fındık, şeftali, erik, portakal, mandalina, dut, ayva, karayemiş, incir, ceviz, kestane gibi ürünler yetiştirilmiştir. 1950'lerde ilçeden ortalama 350 ton kadar fasulye, 30 ton kadar soya, kabak çekirdeği, 140 ton armut, 250 ton ceviz, 200 ton elma, 3000 ton fındık ve 30 ton kestane ihraç edilmiştir (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955:4). Buradan anlaşılacağı üzere Of'un ekonomik yapısını, 1945 yılından itibaren başta çay tarımı olmak üzere tarımsal faaliyetler ve hayvancılık oluşturmuştur.

Of'ta çay tarımı uygulaması, 1940 yılında kararlaştırılmış (BCA, 30.18.1.2/91.44.10), 1945 yılında başlatılmış, ilçenin çay ziraatı mıntıkası dâhine alınması için 1951 yılının Haziran-Temmuz aylarında Tarım Bakanlığı tarafından araştırmalar yapılmıştır (Halk, 3.7.1951). 1951 yılı Aralık ayında Of ve Sürmene ilçelerinde 52 köyde ve 1000 dönümlük arazi üzerinde çay yetiştirilmesi için aynı Bakanlık karar almıştır (Yeniyol, 18.12.1951). Çay tarımındaki gelişme ilçe ekonomisini hareketlendirmiş ve sanayileşmeyi getirmiştir. Bununla birlikte 1970'li yılların başlarından itibaren hükümetler, zaman zaman Of'ta çay alım alanlarını daraltma politikası izlemiştir (İleri, 4.6.1971). Çay dışında ilçede diğer önemli zirai ürünler mısır ve fındıktır. Mısır, geçmişte olduğu gibi günümüzde de küçük bir arazisi olan her Of'lu vatandaşın tarlasında ektiği bir üründür. Ekonomik olarak değeri olan fındık için bölgede zaman zaman devletin teşvik projeleri uygulanmıştır. Bunlardan birisi 1976 yılında "fındık üretimini geliştirme projesi" adı altında Of'un da dâhil olduğu Trabzon'un tüm ilçelerinde uygulanmaya başlanmıştır (İleri, 5.10.1976). 1978 yılında ilk verilere göre Of, Trabzon'un 11 ilçesi içerisinde Tonya, Çaykara ve Akçaabat'tan sonra 2800 ton ile en az fındık üretiminin olduğu ilçedir (İleri, 7.8.1978).⁵ Of'ta başta mandalina olmak üzere turuncgiller de yetiştirilmektedir ve 1975 yılında Trabzon İl Ziraat Müdürlüğü tarafından mandalina üretimini geliştirmek amacıyla Of, Sürmene, Vakfıkebir ve

⁵ Bu yıl içerisinde ilk verilere göre Trabzon'da toplam fındık üretimi 54.500 ton, Merkez İlçesi'nde 13.000 ton, Akçaabat'ta 2000 ton, Araklı'da 5000 ton, Arsin'de 8.500 ton, Çaykara'da 300 ton, Sürmene'de 3700 ton, Tonya'da 150 ton, Vakfıkebir'de 8.500 ton, Yomra'da 7.500 ton ve Maçka'da 3000 tondur.

Akçaabatlı 15 üreticinin katıldığı bir yarışma düzenlenmiştir (İleri, 27.7.1970; 27.11.1975).

Of halkının geçim kaynakları arasında arıcılık, hayvancılık, balıkçılık gibi ekonomik faaliyetler önemli yer tutmaktadır. 1981 yılından itibaren arıcılığın geliştirilmesi için Ziraat Müdürlüğü çalışmalarına başlamıştır. Bu tarihte Of'ta 5 bin kovan bulunmakta olup, arıcılıkla ilgili açılan 10 kursta 300 arıcı eğitilmiştir (İleri, 9.5.1981). Of yöresinin iç kesimlerinde de büyük ve küçükbaş hayvancılık yaygındır. Geniş çayır ve yaylalara sahip olan köylerde halk, peynir, süt, yoğurt ve yağ gibi gıdaları besledikleri hayvanlardan temin etmişlerdir. Ayrıca tavuk yetiştiriciliği ve iktisadi açıdan ilçeye katkı sağlamamakla birlikte avcılık, Of halkı arasında oldukça yaygındır (Bayoğlu, 2000, s. 113). Of'un kıyı kesimlerinde yapılan balıkçılık, burada yaşayan halkın geçim kaynaklarından birisidir. Özellikle geçmiş yıllarda bölge ekonomisine de katkı sağlayan balıkçılık, başta Karadeniz'in kirlenmesi olmak üzere çeşitli nedenlerle gerilemiştir. Balıkçılığı geliştirmek için Cumhuriyet Mahallesi'nde 1998 yılında balıkçı barınağı yapılmaya başlanmış ve bu barınak 2002 yılında tamamlanmıştır. Burada Of İlçe Merkezi ve Eskipazar Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi kurulmuştur (Doğanay, 2006, s. 69).

Of'un bulunduğu yörede bakır madeni yaygın olup ilçede, Cumhuriyetin ilk yıllarında madencilik alanında araştırmalar yapılmıştır. 1927 tarihli Devlet Salnamesi'nde Of'ta bulunan madenleri çıkartma hakkının Ahmet Hilmi Efendi ve Mustafa Hayri Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir. 1935 yılına ait bir istatistikte Of'un İvyan (Yazlık) köyünde demir, krom, bakır, altın, arsenik, platin, manganez, amiyant, antimon, kalay, alüminyum, simli kurşun, çinko; Mavrent köyünde prit, bakır, simli kurşun, kükürt, kömür, manganez; Zenike'de manganez, demir; Zevent (Taşhan) köyünde antimon, kalay, alüminyum, simli kurşun, çinko; Dernek'te prit ve Okeneülya (Kökner) köyünde çinko, bakırla karışık altın ve simli kurşun bulunduğu belirtilmektedir (Albayrak, 1986, s. 36-37).

Of'ta 1950'li yılların sonuna kadar sanayi olarak sadece beş marangoz atölyesi vardır. Ayrıca ilçede 152 dükkân, 30 mağaza, beş depo, üç han, beş otel, beş kasap, beş lokanta, iki kahve, bir kunduracı, üç demirci, bir semerci, beş bakırcı, iki kalaycı, sekiz terzi, altı fırın ve bir tornacı bulunmaktaydı (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955, s. 5-7). Of'un en önemli sanayi tesisleri çay tarımı etrafında devlet eliyle kurulmuştur. İlçede Çay Fabrikası 1959 yılında 20 ton kapasite ile işletmeye açılmıştır (Arslan, 2011, s. 308). Çay tarımının giderek artması üzerine 1968 yılında Of Çay Fabrikası hizmete açılmıştır. 1970 yılında bu fabrikada yılda ortalama 7,5 milyon kilo yaş çay işlenmekteydi (İleri, 29.9.1970). Devletin ilerleyen yıllarda kurduğu 1974'te Bölümlü Çay Fabrikası, 1979 yılında kuruluş çalışmaları başlatılan ve 1983 yılının Mayıs ayında hizmete açılan Çamlı Çay Fabrikası (Doğanay, 2006, s. 104; İleri, 17.5.1983),⁶ 1979 tarihinde kuruluş çalışmaları başlatılan ve 1985'de faaliyete başlayan Karaca Çay

⁶ Doğanay'ın Of ile ilgili çalışmasında Çamlı Çay Fabrikası'nın 1982 yılında üretime başladığı bilgisi yer almaktadır. Fakat Trabzon'da yayımlanan 17 Mayıs 1983 tarihli İleri gazetesinde 1979 yılında yapımına başlanan Çamlı Çay Fabrikasının 16 Mayıs 1983 günü açılış töreninin yapıldığı ve üretime geçtiğine dair haber vardır.

Fabrikası ilçenin ekonomik kalkınmasında önemli yer edinmiştir (Doğanay, 2006, s. 33; İleri, 4.5.1984). Devlete ait bu fabrikalar dışında Of'ta özel çay fabrikaları da 1980'li yılların sonunda tesisler kurarak istihdam sağlamıştır. İlk olarak 1988 yılında Of Çay Fabrikası faaliyete geçmiş, onu 1990'da kurulan Özçay, 1992'de Demçay, 1994'te Çoşançay ve 1996'da Hancıçay takip etmiştir.

Çay fabrikaları dışında 1970 yılında Of'ta bir tütün fabrikası açılması gündeme gelmiştir (İleri, 14.10.1966). 1982 yılında Kaymakam Aslan Yıldırım'ın katkıları ile Of'ta küçük sanayi sitesi kurulması için çalışmalar başlatılmış (İleri, 20.8.1982) ve 1984 yılında bu site için 30 dönümlük arazi üzerinde (İleri, 1.5.1984) 1985 yılında yapımına başlanmıştır (Kuzey Haber, 9.11.1985). 1994 yılında hizmete açılan (Karadeniz, 13.7.1994) bu sitede günümüzde 109 işyeri faaliyet göstermektedir. Yine 1987 yılında Gür-Yem adı ile Of'ta bir yem fabrikası hizmete açılmıştır (Kuzey Haber, 25.4.1987; Albayrak, 1986, s. 62). Of'ta 2005 yılı itibarıyla çoğunluğu bakkal ve market olmak üzere toplam 1231 ticari işyeri mevcuttur.

Bir ticaret kolonisi olarak kurulduğu bilinen Of halkı ticarete büyük önem vermiştir ve bu işle uğraşanlar arasında en çok manifatura ticareti yaygındır (Yeniyol, 1.1.1959). Cumhuriyet Dönemi'nde Of'un ticari faaliyetlerindeki kayda değer gelişmeler, sahil yolunun faaliyete geçmesi ve çay tarımının etkisi ile 1950'li yıllarda olmuştur. 1950'li yıllarda ilçede ihracat ve ithalat, denizden Trabzon ile İstanbul'dan gelen vapur ve motorlarla, karadan ise Erzurum yolundan gerçekleşmiştir. İlçeden bazı tarım ürünleri ihraç edilirken; giyecek, inşaat malzemeleri ile buğday, mısır, zeytin, zeytinyağı, peynir gibi ürünler ithal edilmiştir (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955, s. 5). En hareketli ticari faaliyetler, haftada bir kurulan pazardan dolayı perşembe günleri gerçekleşmektedir. Yine perşembe günleri kurulan canlı hayvan pazarı da ticari aktivitelere katkı sağlamaktadır. 1993 yılında Of Belediye Meclisi tarafından Cumhuriyet Mahallesi'nde haftanın pazar günleri, pazar kurulması ve Of Spor'a katkı sağlamak amacı ile giriş-çıkışları ücretli olmak üzere Rus Pazarı yaptırılması kararlaştırılmıştır (Of Belediyesi Meclis Tutanağı, 20.10.1993).

Toprak ekim alanlarının, ürün çeşitliliğinin ve yetiştirilen ürünlerin yetersizliği ilçede hayat pahalılığını önemli bir ekonomik problem olarak ortaya çıkartmıştır. Bu problem, idarecileri çözüm arayışlarına itmiştir. 1981 yılında Of Kaymakamı Aslan Yıldırım, halkın ucuza temin etmesi için Of'un pazarıcı esnafı ile mücadeleye başlamış ve Mersin'den sebze ve meyve getirtmiştir (İleri, 8.6.1981). Bu uygulama sonucunda domates, Trabzon'da 250, Of'ta ise 125 liraya satılmıştır (İleri, 16.6.1981). İdare ile esnafın mücadelesi bazen halkın mağduriyetine kadar gidebilmiştir. Örneğin Belediye ile fiyat anlaşmazlığı yüzünden 1982 yılının Şubat ayında Of'taki kasaplar, ilçede et satışını durdurma kararı almışlardır (İleri, 22.2.1982). Çünkü 240 lira olan kemikli etin kilosunu 280 liradan, koyun etinin ise 340 liradan satılmasını talep etmişlerdir. Belediye, esnafı sıkı takibe almış ve belirlenen fiyatlar dışında satış yapanlar cezalandırılmıştır (İleri, 5.7.1982).

Of'un en büyük sorunlarından birisi, sadece karayolu ile sağlanabilen ulaşım. Of'un kendi bucağı olan Hayrat'a dahi uygun bir yol olmaması nedeniyle ulaşım sıkıntısı yaşanmıştır. Nitekim 1949 yılında Of-Hayrat ve Of-Çaykara arasında ulaşım

problemlerini ortadan kaldırmak amacı ile yol yapma çalışmaları başlatılmasına karar verilmiştir (Trabzon, 24.12.1948; Yeni Of, 20.3.1952). 1951 yılında Of-Hayrat ve yine Demokrat Parti Dönemi'nde Of-Çaykara yolları hizmete açılmıştır (Arslan, 2011 s. 280; Halk, 18.10.1950). Of ileri gelenleri tarafından 1950'li yıllarda Of-Çaykara-Bayburt arasındaki ulaşımın sağlanması için yetkililerden yardım istenmiş hatta 5 Ekim 1954 tarihinde ilçeyi ziyaret eden dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan bu yolun yapımı konusunda destek sözü alınmıştır. 10 Eylül 1958 tarihinde Of'a gelen Bayındırlık Bakanı Tefvik İleri'ye de bu yolun yapılması ile bölge halkının sağlayacağı avantajlar belirtilerek destek istenmiştir (Yeni Yol, 20.11.1958). 1975 yılında Of-Çaykara yolunun tekrar yapımına başlanmıştır (Karadeniz, 1.2.1981). 1984 yılında 27 kilometre olan Of-Çaykara yolunun 10 kilometrelik bölümünde güzergâh değişikliği ile 13 kilometrelik bölümünde asfaltlama çalışmaları yapılmıştır (İleri, 2.10.1984). Of'un ulaşımında en önemli gelişme 1950'li yıllarda uygulamaya konulan sahil yolu projesidir. Bu proje ile ilgili çalışmalar 1960'lı yılların başlarından itibaren hız kazanmış ve 1970 yılına geldiğinde bu yolun % 80'i tamamlanmıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü geri kalan % 20'lik kesimin de 1971 yılında sonlandırılmasını hedeflemiştir (İleri, 28.7.1970). Fakat bu yol 2000'li yıllara gelindiğinde yeterli olmayınca Samsun-Sarp Sahil Karayolu'nun Of şehir geçişi 2005 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Yolun şehir geçişinde 1987-97 yılları arasında denizden kazanılan dolgu alanları kullanılmıştır (Doğanay, 2006, s. 88-92). Ayrıca 1980 yılında Of'un Bölümlü, Cumapazarı ve Dağönü yerleşim birimlerinde köprüler yapılması için çalışmalar başlatılmıştır (Resmi Gazete, 12.6.1980, s. 82). 1981 yılı Şubat ayında Of Belediyesi Trabzon'a otobüs seferlerini başlatmıştır (Karadeniz, 16.2.1981). 1993 yılında Of'un İrfanlı Mahallesi ile şehir merkezi arasında üçüncü bir köprü ile bağlantısının yapılması için Bayındırlık Bakanlığında söz alınmış ve Solaklı Deresi'nin kanala alınması konusunda ihale aşamasına gelinmiştir (Of Belediyesi Meclis Tutanakları, 1.6.1992-1.6.1993).

İlçede Osmanlı Dönemi'nden itibaren Ticaret ve Ziraat Odası ile Ziraat Bankası'nın şubeleri vardır (Emiroğlu, 1995d, s. 209). İş Bankası Of'ta 1968 yılında şube açmış ve bu şube 1969 yılında 50 bin lira değerinde özel bir çekiliş düzenlemiştir (İleri, 3.2.1968; İleri, 26.2.1969). 1950'li yıllarda ilçede Şoförler Cemiyeti de faaliyettedir (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955:5). Of Fındık Tarım Satış Kooperatifi (OFTS) 1942 yılında kurulmuştur (Halk, 24.7.1942; Halk, 16.2.1943). Arazi olarak diğer kooperatiflere göre dezavantajlı olan OFTS Kooperatifine bölge halkı destek olmuştur. 1958 yılında müdürlüğünü Hüseyin Oktay'ın yaptığı Kooperatifin 1270 ortağı vardır (Yeni Of, 11.12.1958). 1946 yılında Of'a bağlı Kadahor bucağı merkezinde Kredi Kooperatifi hizmete açılmıştır (Halk, 2.4.1946). Trabzon Milletvekili Emrullah Nutku'nun katılımı ile 1954 yılında Of'ta kurulan Of Çiftçi Mahsulleri İstihsal ve Satış Kooperatifi, ilçenin iktisadi hayatına canlılık getirmeyi amaçlamıştır (Yeni Of, 14.10.1954). 1955 yılında Of Çay Üreticileri Yardımlaşma Kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin 1967 yılında 2500-2900 arasında değişen çay üreticisi üyesi mevcuttur (Doğanay, 2006: 66). 1966 yılında ilçede bir şubesi açılan Esnaf ve Sanatkarlar Derneği, ilk kongresini aynı yılın Aralık ayında toplamıştır (İleri, 15.12.1966). Ayrıca 1950'li yıllardan itibaren Of'ta, Tarım ve Kredi Kooperatifi gibi yapılanmalar mevcuttur (Ses, 4.4.1961; Yeni Of, 17.2.1955).

Of Belediyesinin bütçesinde 1950-1952 yılları arasında giderler, 1952-1955 yılları arasında ise gelirler daha fazladır. Örneğin 1950 yılında Belediye gelirleri 78.961 lira 31 kuruş iken giderleri 93.402 lira 26 kuruş; 1954 yılında ise gelirler 61.221 lira 35 kuruş iken giderler 49.005 liradır (Of Belediyesi İmar Planı Raporu, 6.5.1955:10). Of Belediyesinin bütçesi 1982 yılında 50 milyon lira (İleri, 22.2.1982), 1983 yılında 42 milyon lira (İleri, 13.1.1983), 1985 yılında cari bütçesi 200 milyon lira olarak belirlenmiştir. Bu paranın 84 milyon lirasını cari harcamalar, 59 milyon lirasını yatırımlar ve 57 milyon lirasını da transfer teşkili harcamalar oluşturmaktadır (İleri, 27.12.1984).

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi'nde, Of ilçesinin sosyal yapısında dönem dönem asayiş ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. 1980'li yıllara kadar başta sağlık ve altyapı olmak üzere sosyal alanlarda hızlı ilerlemeler kaydedilememiştir. Of'un yerleşme tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen, ilçe merkezinde Of kalesinin küçük bir kalıntısı dışında tarihi esere rastlanmaz.

Kültür alanında eğitim faaliyetlerinin ilk sırada yer aldığı Of'ta, ilk ve orta öğretimin yanı sıra 2005-2006 eğitim-öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı olarak Of Teknik Eğitim Fakültesinin kurulması ile yükseköğretim alanında da önemli bir girişim yapılmıştır. Of'ta 2000 yılından itibaren faaliyet göstermekte olan bir anaokulu, dört ilköğretim okulu, altı lise bulunmaktadır. İlçede en önemli kültür faaliyetlerinden birisi 2003 yılında başlatılarak geleneksel hale getirilen "Of Kültür ve Sanat Festivali"dir. Festival süresince Of ilçesi oldukça hareketlenmekte ve ticari etkinlikler artmaktadır.

Siyasi yönden yerel seçimlerde 1990'lı yılların başına kadar CHP ağırlıklı bir çizgide olan Of'ta, genel seçimlerde 1987 yılından itibaren sağ partiler üstünlüğü ele geçirmişlerdir. 1990'lı yıllarda Refah Partisi, 2000'li yıllarda ise AK Parti ağırlık oluşturmuştur.

İlçenin ekonomik yapısını, birçok ailenin temel geçim kaynağı olan çay ziraatı oluşturmaktadır. Adeta ilçenin tarımsal yapısının temelini çay tarımı oluşturmuştur. Bunun dışında fındık, çeşitli meyve sebze gibi ürünler yetiştirilmektedir. Son yıllarda ilçede devletin de desteklediği kivi üretimi yapılmaktadır. 1945 yılında üretimine başlanılan çay ve buna bağlı olarak ilerleyen yıllarda kurulan sanayi tesisleri Of ekonomisinin belkemiğidir. Fakat genel olarak Of'ta geçim kaynakları sınırlıdır ve bu nedenle dışarıya göç engellenememiştir.

İlçede tarım dışında çoğunluğu büyükbaş olmak üzere hayvancılık da yapılmaktadır. Fakat hayvancılığın ilçeye ekonomik manada önemli bir getirisi olduğunu söylemek güçtür. İlçe genelinde ekonomik geliri arttırmak için seracılık ve arıcılık da desteklenmektedir. Of'un tarımı çaya dayandığı için burada kurulan sanayi de ağırlıklı olarak çay etrafında şekillenmiştir.

Kara ve deniz ulaşım bağlantıları olan Of, ticari faaliyetlerdeki değişim, modern bir limandan yoksun olmak gibi nedenlerle zamanla iskele olma özelliğini kaybetmiştir. Günümüzde ilçeye sadece karayolu ile ulaşım sağlanmaktadır.

Extend Abstract

The district of Of, which is affiliated to Trabzon, and which was founded as a trade colony and dates back to ancient times, is the largest district of the coastal region between Trabzon and Rize provinces. The district, which has trained many clergymen, is also known by the concept of "Oflu Hodja". The great resistance in Baltacı Creek against the Russian occupation is another factor that makes the name "Of" stand out. The most important changes made in the administrative structure of the district, which was connected to the Lazistan sanjak for a short time in 1890-1891 and later included in the Trabzon Province Central Sanjak, were the separation of Çaykara in 1948 and Hayrat in 1990 as a district.

Although there were fundamental changes in the social life of the district of Of during the Republican Period, it took a long time to solve many problems. While the construction plans and public works activities drew attention, the progress in the infrastructure was quite slow. By the 1950s, in the district where there was not even a fire department, most of the villages were not supplied with water, and the electricity problem had not been solved yet even in the Merkez District. Significant developments in communication were only seen after 1980. Epidemics posed a major problem in the district. Until the 1950s, malaria and tuberculosis were common diseases. Despite the disease problems, a health center was built in the district only in 1952. In 1997, Of State Hospital was put into service. In the natural disasters that occurred in the district in 1929, 1953 and 1973, there were loss of life and property. Of is one of the most problematic districts of Trabzon in terms of public order. Blood feuds are common as well as crimes such as murder, extortion, wounding, and possession of a weapon. Between 1960-80, the right-left events had reflections here as well. Another common situation is traffic accidents. On the other hand, apart from the national and religious holidays, the celebration of the liberation day of the district, which is held on February 28, is quite colorful. For the development and improvement of the district, the prominent figures of the district made an effort and were primarily engaged in association activities. The district could not show sufficient development in terms of sports activities. It is known that young people from Of compete among themselves as amateurs in swimming, wrestling and volleyball. The first sport that comes to mind when talking about sports in Of, as in Trabzon, is football.

Cultural developments in the district of Of have been shaped around education. In Of, where many institutions such as madrasahs, mosques, masjids and lodges were located before the Republic, modern education began with the Republic. In this process, institutions such as primary school, secondary school, high school and public library were established in the district. Activities on public education in Of have been continuing from the Republic to the present without any interruption. There was no significant development in the press life of the district until the 2000s, except for the newspaper "Yeni Of", which was published by Hasan Tahsin Saralioğlu in 1949. Newspapers named "Kuzey Anadolu" in 2002, "Of Havadis" on September 12, 2007, and "Of'un Nabzı" on April 6, 2011 were published. The cultural associations established in the district started to operate mostly to support students and youth who

did not have any financial opportunities. Cinema and theater in Of developed under the leadership of the Community Center before 1950.

Economic developments in the district have been shaped around agriculture, animal husbandry, and "tea" agriculture especially after the 1960s. Activities such as beekeeping and fishing are also prominent. Copper mine is common. As industrial facilities, carpentry workshops, tea factories and small industrial sites were established. Although commercial activities came to the fore, means of existence were insufficient and therefore migration could not be prevented.

Kaynakça

1. Arşiv

1.1. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.18.1.2/91.44.10.

1.2. Of Belediyesi Arşivi (OBA)

OBA, "Nafia vekâleti Of ilçesi şehir planı ile ilgili yazı", 28.8.1957.

OBA, "Of belediyesi imar planı raporu", 06.05.1955.

OBA, "Of belediyesi, sinema binası yıkımı kabul tutanağı", 10.11.1988.

Of belediye encümeni, 30.09.1987.

Of belediyesi meclis karar tutanağı, 7.12.1992.

Of belediyesi meclis tutanağı, 13.6.1967.

Of belediyesi meclis tutanağı, 16.7.1993.

Of belediyesi meclis tutanağı, Karar No: 23, 20.10.1993.

Of belediyesi meclis tutanakları, 01.06.1992-01.06.1993.

Of belediye başkanlığı, 27.7.1953.

1.3. İller Bankası Arşivi (İBA)

İBA, "Of ilçesinin şehir planı çalışması", 26.3.1953.

2. Resmi Belgeler

2.1. Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı: 17015, 12.6.1980.

Resmi Gazete, Sayı: 15226, 4.10.1975.

2.2. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)

DİE, 1927 Umumi nüfus sayımı, Ankara 1928.

DİE, 1985 Genel nüfus sayımı Trabzon ili (nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri), Ankara.

DİE, 1990 Genel nüfus sayımı Trabzon ili, Ankara.

DİE, 2000 Genel nüfus sayımı Trabzon ili (nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri), Ankara, 2002.

DİE, 1985, 1990, 2000 Genel nüfus sayımı Trabzon ili.

DİE, 2 Haziran 1968 mahalli seçimler sonuçları, Ankara.

DİE, 9 Aralık 1973 mahalli seçimler sonuçları (il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı, belediye meclisi üyeleri seçimleri), Ankara.

DİE, Mahalli idare seçim sonuçları, 27.03.1994.

DİE, Milli eğitim istatistikleri orta öğretim (1953-1960), Ankara 1963.

DİGM, İlköğretim istatistikleri (1951-1952), Ankara 1953.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), 20 İlkteşrin (Ekim) 1935 genel nüfus sayımı Trabzon vilayeti kat'î ve mufassal neticeler, Sayı: 75, C. 54, Mehmet İhsan Basımevi Ankara 1937.

3. Süreli Yayınlar

Demokrat Çaykara, 27.5.1959;

Halk, 3.07.1951; 16.2.1943; 2.11.1946; 22.3.1946; 26.4.1946; 18.10.1950; 24.7.1942; 6.4.1945; 27.2.1945; 8.10.1944; 6.4.1945.

Hizmet, 24.5.1958.

İleri, 27.11.1975; 27.7.1970; 28.7.1970; 4.6.1971; 14.10.1966; 5.10.1976; 7.8.1978; 3.2.1968; 9.5.1981; 22.2.1982; 5.7.1982; 20.8.1982; 17.5.1983; 1.5. 1984; 4.5.1984; 8.6.1981; 16.6.1981; 2.10.1984; 29.9.1970; 26.2.1969.

Karadeniz, 13.7.1994; 1.2.1981; 8.3.1981; 16.2.1981; 23.12.1993; 12.2.1993.

Kuzey Haber, 10.4.1987; 25.4.1987; 9.11.1985; 8.2.1985; 21.12.1985; 10.6.1989; 3.10.1988.

Ses, 10.9.1958.

Trabzon Haber, 10.7.2002.

Trabzon, 24.12.1948.

Yeni Of, 20.3.1952; 21.1.1954; 14.10.1954; 11.12.1958; 19.8.1952; 29.10.1953; 5.3.1953.

Yeniyol, 18.12.1951; 12.11.1953; 20.11.1958; 1.1.1959; 29.10.1959; 25.12.1958.

4. Telif-Tetkik Eserler

1967, 1973, 1987 Trabzon il yıllıkları.

Albayrak H. (2008). *Oflu Hoca kavramını oluşturan din adamları*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.

Albayrak, H. (1986). *Of ve Çaykara*, C. 1. Ankara: Cantekin Matbaası.

Albayrak, H. (2004). *1.Dünya Savaşında Doğu Karadeniz Muharebesi ve Of direnişi*. İstanbul: Yesevi Yayıncılık.

Arslan, Z. (2011). *Demokrat Parti dönemi Trabzon (1950-60)*. Doktora Tezi. Trabzon: KTU Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Z. (2015). Cumhuriyet döneminde Of ilçesinin idari yapısı ve nüfusu (1923-2015). *Türk İdare Dergisi*, 480, 11-38.

Başkaya, M. (2015). 1929 Of-Sürmene felaketi ve bölgeye etkileri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S 18, 177-196.

Bayoğlu, A. (2000). *Of kazası'nın siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik tarihi*. Denizli.

Doğanay, S. (2006). *Şehir coğrafyası açısından bir araştırma Of*. Erzurum: Aktif Yayınevi.

Emiroğlu, K. (1995). *Trabzon vilayeti salnamesi 1872, 1873, 1892*. Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı.

Emiroğlu, K. (1995). *Trabzon vilayeti salnamesi 1869*, C. 1. Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı.

Trabzon Valiliği. (ts.). *Trabzon*. 2.baskı. Trabzon: Cem Ofset.

Umur, H. (1949). *Of ve Of Muharebeleri*. İstanbul: Güven Basımevi.

Umur, H. (1951). *Of tarihi vesikalar ve fermanlar*. İstanbul: Güven Basımevi.

5. İnternet

<https://www.of.bel.tr/yer/hastane/60/of-devlet-hastanesi>, Erişim: 27.9.2021

<https://ofd.h.saglik.gov.tr/TR,188731/tarihcemiz.html>, Erişim: 20.9.2021.

Of Ticaret ve Sanayi Odası, *Of İlçe Raporu*, <https://www.oftso.org.tr/yd/22/of-ilce-raporu>, Erişim: 30.03.2023.

Of Spor Kulübü Tüzüğü, <https://www.ofspor.org.tr/t%C3%BCz%C3%BCk>, Erişim: 30.03.2023.

<https://ofsoalibulutlilokulu.meb.k12.tr/>, Erişim: 30.03.2023.

<https://iyio.meb.k12.tr/>, Erişim: 30.03.2023.

<http://www.ofhavadis.com/of/ofun-nabzi-gazetesi-yayin-hayatina-basladi-h163.html>, 30.03.2023.

<https://www.of.bel.tr/yer/egitim/71/ktu-of-teknik-egitim-fakultesi/>, Erişim: 30.03.2023.